Wiesława PRZYBYLSKA-KAPUŚCIŃSKA

Identyfikacja cyklu na podstawie ilościowych i jakościowych wskaźników koniunktury (w gospodarce włoskiej)

I. Mimo znacznego rozwoju wiedzy teoretycznej (od czasów J.M. Keynesa) i zdobytych, w wielu krajach kapitalistycznych, doświadczeń w zakresie podejmowania działań antycyklicznych – współczesny cykl koniunkturalny, z racji swych odmienności w stosunku do cyklu klasycznego wywołuje wciąż wiele wątpliwości i problemów[1].

Wynikają one przede wszystkim z faktu, że cykl koniunkturalny, występujący w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych, po II wojnie światowej jest zjawiskiem znacznie bardziej złożonym, co do swej istoty i przebiegu, niż cykl klasyczny obserwowany w okresie przed drugą wojną światową.

Współczesny cykl koniunkturalny różni się od cyklu klasycznego zarówno swą zewnętrzną charakterystyką, w postaci odmiennego kształtowania się cech morfologicznych, jak również w zakresie podstawowych mechanizmów określających przebieg wahań aktywności gospodarczej. W literaturze przedmiotu przyjęto nazywać go „cyklem wzrostu" (growth cycle) zgodnie z koncepcją I. Mintz[2].

Stosowanie powyższego określenia bierze się stąd, że we współczesnej gospodarce kapitalistycznej cykl koniunkturalny przejawia się przede wszystkim jako następo-

---

[1] Swego czasu dla określenia cyklu koniunkturalnego po II wojnie światowej używano sformułowania „cykl zdeformowany" – por. D. Sokołow, Deformacja światowego cyklu koniunkturalnego. Warszawa 1964; Obecnie terminu tego praktycznie już się nie stosuje, ponieważ cechy określające istotę i przebieg cyklu koniunkturalnego po II wojnie światowej noszą znamiona trwałości i nadają mu nowy charakter. Nie można zatem traktować powojennego cyklu – jako cyklu klasycznego, sprzed II wojny światowej, z pewnymi odchyleniami od jego reguł. Winien być on traktowany jako zjawisko jakościowo nowe.

[2] Propozycja I. Mintz, Dating. American Growth Cycle. W: The Busines Cycles Today, Red. V. Zarnovitz, NBER New York 1972, s. 41–45. Zdaniem autorki cykle wzrostu oznaczają wahania w agregatach działań gospodarczych i składają się z dwóch okresów następujących po sobie, tzn. okresu względnie wysokiej stopy wzrostu i okresu relatywnego spadku tej stopy. W cyklach wzrostu podstawą do wyodrębnienia faz jest stosunek danego, empirycznego tempa zmian w wybranej działalności gospodarczej do przyjętego uprzednio średniego lub normalnego tempa.

wanie po sobie okresów przyspieszonego i zwolnionego tempa wzrostu aktywności gospodarczej kraju. Jest to efektem wielu zmian, jakim uległy warunki funkcjonowania tej gospodarki w okresie powojennym – a w szczególności narastania interwencjonizmu państwowego, instytucjonalizacji międzynarodowych stosunków ekonomicznych i politycznych, a także powstania struktur ponadnarodowych i nasilenia się procesów współzależności gospodarczych.

Złożoność zjawiska, jakim jest współczesny cykl koniunkturalny pobudzała i nadal pobudza, tak teoretyków koniunktury gospodarczej, jak i praktyków polityki antycyklicznej do ciągłych poszukiwań. Ich przedmiotem jest albo ulepszenie już istniejących instrumentów badania koniunktury, albo też tworzenie nowych i precyzyjniejszych narzędzi analizy, periodycznie powtarzających się wahań aktywności gospodarki kapitalistycznej. Jest to niezbędne zarówno z punktu widzenia jakości badań koniunktury prowadzonych ex post, jak również dla celów poprawy trafności prognoz spodziewanych wahań koniunkturalnych, a także ze względu na prawidłowość doboru środków polityki antycyklicznej.

Rozmaite instytucje naukowe, gospodarcze i statystyczne, w różnych, wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych, powołane między innymi do prowadzenia analiz wahań aktywności gospodarczej kraju[3] stosują różnorodne metody badania koniunktury gospodarczej i identyfikacji cyklu koniunkturalnego. Jak dotąd nie została bowiem sformułowana taka metoda badań powyższych zagadnień, która okazałaby się jednakowo przydatna i uniwersalna dla celów analizy ex post i ex ante[4], jak również nie znaleziono takiej jedynej metody, któraby w sposób zadawalający zapowiadała punkty zwrotne kształtowania się sytuacji gospodarczej. Brak jednej, uniwersalnej metody badania koniunktury gospodarczej w ujęciu retrospektywnym i prospektywnym powoduje konieczność stosowania różnorodnych metod oceny stanu koniunktury. Jednocześnie zawodność wyników otrzymywanych w trakcie analizy wahań cyklicznych przy wykorzystaniu znanych od początków istnienia nauki o koniunkturze instrumentów, tzw. wskaźników ilościowych, spowodowała konieczność stosowania i innych instrumentów – jakimi są wskaźniki jakościowe.

---

[3] Są to między innymi – INSEE w Paryżu, IFO – w Monachium, ISCO – w Rzymie, NBER w Nowym Yorku itp. Szerszy ich wykaz – patrz Koniunktura gospodarcza. Pod red. Z. Kowalczyka, Warszawa 1982, s. 439–448.

[4] Próbą przełamania tego stanu rzeczy jest budowanie indeksów dyfuzji, tzn. rozprzestrzeniania się, zapoczątkowane przez National Bureau of Economic Research w Nowym Jorku. Indeks dyfuzji przybiera postać jednego, syntetycznego wskaźnika np. stanu koniunktury, zbudowanego w oparciu na 12 wskaźnikach cząstkowych, odzwierciedlających stan gospodarki kraju jako całości. Wskaźnik dyfuzji wyraża w % – liczbę wskaźników cząstkowych, które wykazują wzrost lub spadek. Pozwala on na określenie stanu koniunktury ogólnej lub branży. Por. J.J. Granelle, Fluctuations économiques et conjoncture. Paris–New York–Barcelone–Milan, 1977, s. 203–204 oraz Koniunktura gospodarcza..., op.cit., s. 392–394.

Wskaźniki ilościowe są bowiem niewystarczające także z punktu widzenia ich znaczenia teoretycznego, a ponadto nie stanowią dostatecznej podstawy do prowadzenia skutecznej polityki antycyklicznej.

II. Podstawowym celem niniejszego opracowania jest identyfikacja cyklu koniunkturalnego we współczesnej gospodarce kapitalistycznej przy pomocy obydwu metod stosowanych w praktycznych badaniach koniunktury gospodarczej, tzn. przy użyciu wskaźników ilościowych i jakościowych. W związku z tym, zostanie przeprowadzona analiza porównawcza podstawowych cech zewnętrznych współczesnego cyklu koniunkturalnego, uzyskanych przy zastosowaniu wspomnianych wyżej dwóch grup indeksów. Na podstawie danych empirycznych zostaną zaprezentowane podobieństwa i różnice najważniejszych elementów charakterystycznych dla tegoż cyklu, zarówno w okresie długotrwałej ekspansji lat sześćdziesiątych[5], jak również w okresie załamania koniunktury gospodarczej lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

Przedmiotem analizy porównawczej będą podstawowe, dotyczące budowy, cechy cyklu koniunkturalnego, takie jak: czas jego trwania, długość poszczególnych faz (wzrostowej i spadkowej) punkty zwrotne koniunktury gospodarczej, amplitudy wahań każdej z faz oraz intensywność cyklu koniunkturalnego[6].

Dla celów prezentacji powyższych zagadnień wybrano gospodarkę Włoch, analizując jej cykle w latach 1960–1985. Wybór tego kraju można uzasadnić tym, że Włochy należą do grupy krajów kapitalistycznych, posiadających wieloletnie tradycje w zakresie badania koniunktury gospodarczej. Ponadto ISCO w Rzymie posługuje się w swych analizach zarówno wskaźnikami ilościowymi, jak i jakościowymi[7]. Za wyborem tego kraju do badania koniunktury przy użyciu obu grup wskaźników przemawia także fakt, że dane empiryczne były dostępne dla relatywnie długiego okresu czasu. Poza tym wybór gospodarki włoskiej do analizy wahań cyklicznych został podyktowany również motywem subiektywnym – a mianowicie pragnieniem ukazania tej analizy na przykładzie innego kraju niż tradycyjnie przyjmowane, jako case–study, gospodarki USA lub RFN. Chciano także zbadać przebieg procesów gospodarczych w kraju, który mimo przynależności do grupy krajów wysoko rozwiniętych traktowany jest, mimo wszystko, jako gospodarka peryferyjna.

---

[5] Wspomniana ekspansja wzięła swój początek już w latach pięćdziesiątych, dlatego określono ją jako długotrwałą.

[6] Por. Koniunktura gospodarcza ..., op.cit., s. 52.

[7] W zakresie wykorzystania w analizach koniunkturalnych wskaźników ilościowych – Narodowy Instytut Badania Koniunktury, (ISCO) w Rzymie nie osiągnął jeszcze takiego poziomu i zakresu badań jak INSEE w Paryżu czy IFO w Monachium. Dopiero bowiem od niedawna (w latach osiemdziesiątych) zaczęto szacować wskaźniki klimatu koniunkturalnego. Mimo to poczynione w ostatnim okresie kroki, mające na celu, poszerzenie zakresu i pogłębienie prowadzonych badań koniunktury gospodarczej należy szczególnie podkreślić.

O doborze zakresu czasowego prowadzonych badań zadecydowała możliwość obserwacji ewolucji podstawowych cech współczesnego cyklu koniunkturalnego na tle długookresowych przeobrażeń strukturalnych gospodarki kapitalistycznej – prosperity lat sześćdziesiątych, zapoczątkowanej już w latach pięćdziesiątych i recesji lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych.

III. Istotną badań koniunktury gospodarczej jest wychwycenie całokształtu zmian działalności gospodarczej na danym obszarze w okresach krótkim i średnim, które zachodzą głównie w procesach realizacji wytworzonego produktu i jego części składowych. Mają one na względzie nie tylko ocenić stan tych procesów, ale przede wszystkim uchwycić ich dynamizm i ruch wielkości ekonomicznych w określonych przedziałach czasowych[8]. Ponadto ich zadaniem jest wskazanie kierunków tych zmian, dokonujących się w gospodarce, a także wytłumaczenie przyczyn przechodzenia gospodarki od stanu równowagi do sytuacji braku tej równowagi pomiędzy różnymi wielkościami ekonomicznymi.

Powyższe zadania, jakie stają przed analizą koniunkturalną, są realizowane na podstawie materiału empirycznego, tzn. statystycznych szeregów czasowych, które odzwierciedlają stan i kierunki zmian sytuacji gospodarczej w wybranej gospodarce, branży, gałęzi lub przedsiębiorstwie[9]. Nie przytoczono tu wszakże wszystkich możliwych wariantów prowadzenia badań nad wahaniami aktywności gospodarczej.

Jak już wspomniano uprzednio – analizy koniunktury gospodarczej mogą i muszą być realizowane rozmaitymi metodami z uwagi na brak jednej, uniwersalnej i satysfakcjonującej, tak od strony teoretycznej, jak i praktycznej realizacji polityki antycyklicznej. Bogatszy arsenał metod badania koniunktury gospodarczej, a także większa liczba analizowanych szeregów czasowych pozwala na obiektywizację prowadzonych rozważań, choć nie zawsze jest tego gwarantem[10]. Z tego też względu w niniejszym opracowaniu nie chciano koncentrować się tylko na jednej grupie wskaźników. Każda bowiem grupa wskaźników zawiera tylko ograniczony materiał informacyjny, stąd wyprowadzenie wniosków, na jej podstawie, również byłoby w swej wymowie ograniczone.

---

[8] Por. D. Sokołow, Koniunktura gospodarcza. Warszawa 1970, s. 19, Koniunktura gospodarcza ..., op.cit., s. 34.

[9] W literaturze można spotkać i inne przekroje prowadzenia badań koniunkturalnych; Ibidem, s. 37–40.

[10] Nie chroni to przed przyjęciem błędnej niewłaściwej metody do oceny określonych zjawisk. Ponadto wyjście z błędnych przesłanek metodologicznych również może doprowadzić do nietrafności oceny itp. W badaniach nad wahaniami aktywności gospodarczej w jej wybranym aspekcie należy zachować szczególną ostrożność, krytycyzm i przesadną skrupulatność.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele rozmaitych podziałów wskaźników koniunktury gospodarczej[11]. Jedynym z nich jest wyodrębnienie wskaźników ilościowych i jakościowych przebiegu koniunktury gospodarczej (kryterium – mierzalność lub niemierzalność zjawisk).

Identyfikacja cyklu koniunkturalnego zostanie zatem przeprowadzona w oparciu o indeksy, które zawierają informacje otrzymywane różnymi drogami – sprawozdań z działalności przedsiębiorstw i opinii przedsiębiorstw zawartych w testach koniunkturalnych.

IV. Dominującą rolę we współczesnych analizach wahań aktywności gospodaczej odgrywają nadal wskaźniki ilościowe, których stosowanie związane jest nierozłącznie z powstaniem nauki o koniunkturze. Wskaźniki ilościowe nie są dane w gotowej postaci, lecz muszą być przygotowane. Są one konstruowane dzięki informacjom dostarczanym przede wszystkim przez przedsiębiorstwa. Wskaźniki ilościowe powstają przy pomocy agregowania wymiernych, cząstkowych informacji, dostarczanych przez podmioty gospodarcze do wyspecjalizowanych instytucji zajmujących się ich przetwarzaniem[12]. Opracowane, zbiorcze dane różnych podmiotów gospodarczych stają się następnie ogólnie dostępnymi materiałami, zawierającymi najrozmaitsze indeksy ilościowe, dzięki publikacjom instytucji krajowych lub organizacji o charakterze międzynarodowym[13].

Do podstawowych mierników syntetycznie odzwierciedlających obraz sytuacji koniunkturalnej i jednocześnie najpowszechniej stosowanych w badaniach koniunktury prowadzonych w Europie Zachodniej w różnych agendach analizujących wahania aktywności gospodarczej kraju należą: produkt narodowy brutto i indeks produkcji przemysłowej.

Wskaźnik produktu narodowego brutto określa przede wszystkim zmiany w zakresie globalnego popytu efektywnego lub realnego[14]. Jest on indeksem syntetycznym,

---

[11] Por. J.J. Granelle, Fluctuations ..., op.cit., s. 54, Koniunktura gospodarcza ..., op.cit., s. 385–400.

[12] Por. R. Barczyk, Ilościowe i jakościowe wskaźniki współczesnych ogólnogospodarczych cykli koniunkturalnych (na przykładzie RFN). W: Zagadnienia koniunktury gospodarczej. Zeszyty Naukowe AE, seria I. Poznań 1988, s. 24.

[13] Wspomniane wskaźniki ilościowe mogą być indeksami prostymi lub złożonymi. W badaniach koniunktury prowadzonych przez europejskie instytuty analizy wahań cyklicznych preferowane są bardziej indeksy proste, choć zawierające w sobie informacje będące wypadkową ogólnej sytuacji gospodarczej kraju. Są to takie mierniki syntetyczne, jak: produkt narodowy brutto czy produkcja przemysłowa. Z kolei w amerykańskich badaniach cyklu koniunkturalnego przeważają indeksy złożone – np. indeksy dyfuzji. Są one określone na podstawie wielu szeregów czasowych, biorąc pod uwagę procentowy udział rosnących lub malejących wartości analizowanych szeregów.

[14] Zależy to od sposobu agregowania wielkości składających się na produkt narodowy brutto – w cenach bieżących lub stałych. Globalny popyt efektywny agregowany jest przy użyciu cen bieżących, natomiast globalny popyt realny – przy wykorzystaniu cen stałych.

zawierającym bardzo obszerny zasób informacji, ponieważ powstał z agregacji szeregu wskaźników – takich jak: konsumpcja prywatna, wydatki państwowe na konsumpcję zbiorową i indywidualną, inwestycje prywatne i inwestycje państwowe, zmiany zapasów, zmiany eksportu i importu. Z kolei zmiany, jakim podlegają powyższe wielkości będą wpływały na kształtowanie się przebiegu cyklu koniunkturalnego i jego cech morfologicznych. A zatem wskaźnik produktu narodowego brutto będzie syntetycznie przedstawiał sytuację w zakresie fluktuacji koniunkturalnych.

Drugim wskaźnikiem syntetycznym, opisującym wahania aktywności gospodarczej kraju, jest indeks produkcji przemysłowej. Może być on rozmaicie konstruowany, w zależności od metody przyjętej przez instytucje zajmujące się badaniem koniunktury w danym kraju. Najczęściej stosowanym jest tzw. indeks ogólny produkcji przemysłowej zawierający informacje przekazane przez przemysł wydobywczy, energetykę i przemysły przetwórcze. Niektóre kraje budują ten wskaźnik np. bez budownictwa lub tzw. wskaźnik przemysłu sensu stricto. W przeciwieństwie do wyżej scharakteryzowanego wskaźnika produktu narodowego brutto indeks produkcji przemysłowej (ogólny) obrazuje zmiany dotyczące wytworzonej podaży[15].

Wszystkie stosowane w badaniach koniunkturalnych wskaźniki ilościowe posiadają swe wady i zalety. W przypadku obu scharakteryzowanych wyżej mierników niewątpliwą ich zaletą, z racji ich syntetycznego charakteru, jest relatywnie adekwatny obraz wahań aktywności gospodarczej kraju, potwierdzonych w praktycznych analizach fluktacji gospodarczej[16]. Wśród wad onoszących się do wspomnianych ilościowych wskaźników syntetycznych wymienia się pomijanie jednych lub uwzględnianie drugich sektorów gospodarki w procesie agregacji danych empirycznych[17], stosowanie różnych zasad agregacji dla szeregów czasowych stanowiących podstawę ich określania obu mierników. Ponadto produkt narodowy brutto jak zwykle rodzi wątpliwości, w jakim ujęciu winien być stosowany wartościowym czy ilościowym[18]. W ostatecznym

---

[15] Por. Monthly Bulletin of Statistics, Studies and Methods, Statistical Office of United Nations, New York 1952; Z drugiej strony wskaźnik produkcji przemysłowej w pewnym sensie dostarcza informacji na temat wahań popytu efektywnego na środki produkcji i dobra konsumpcyjne w analizowanej gospodarce. Wynika to z faktu stymulowania produkcji przemysłowej przez wcześniejsze zmiany w jego poziomie.

[16] Istotną zaletą wskaźników produkcji przemysłowej jest częstotliwość ich konstruowania. Indeksy produkcji przemysłowej ustalane są w przedziałach miesięcznych lub kwartalnych, co daje podstawę do prowadzenia analiz w skali międzynarodowej.

[17] Odnosi się to w przypadku indeksów produkcji przemysłowej do pomijania w nich takich składników podaży globalnej, jak np. produkcja surowcowa czy produkcja rolno–spożywcza. Jeśli chodzi o wskaźnik produktu narodowego zarzutów jest więcej, ponieważ z jednej strony nie zawiera on informacji na temat np. sytuacji na rynku siły roboczej czy rynku pieniężno–finansowym, karnetów zamówień, wykorzystania aparatu wytwórczego, z drugiej natomiast – uwzględnia rezultaty rolnictwa.

[18] We współczesnym cyklu koniunkturalnym w porównaniu do cyklu sprzed II wojny światowej zjawiska inflacji nabrały szczególnej ostrości. Jednocześnie w latach siedemdziesiątych poziom inflacji był rekordowo wysoki w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych w relacji do całego okresu powojennego. W związku

rachunku – zalety przedstawionych syntetycznych wskaźników ilościowych przeważają nad ich niedostatkami, stąd są stosowane w praktycznych analizach wahań koniunkturalnych w Europie Zachodniej.

Dla celów identyfikacji cyklu koniunkturalnego we Włoszech i kształtowania się jego cech morfologicznych w okresie 1960–1985 użyto dwóch rodzajów wskaźników ilościowych:

– indeksów dynamiki produkcji przemysłowej (bez budownictwa) w cenach stałych,

– indeksów produktu narodowego brutto w cenach stałych.

Dobór tych wskaźników do realizacji sformułowanego uprzednio zadania badawczego wynika ze względu na wyżej przytoczone ich zalety. Ponadto zadecydowały o tym i inne kwestie. Podstawowym źródłem jednorodnie opracowanych wielkości empirycznych są publikacje Narodowego Instytutu Badania Koniunktury (ISCO) w Rzymie. Wspomniany instytut ściśle współpracuje z Centralnym Instytutem Statystyki (ISTAT) w Rzymie, w celu uzyskania największej poprawności zgromadzonych i opracowywanych danych. Poza tym dane empiryczne opracowywane przez ISCO ujmowane są w długich przedziałach czasowych przy zastosowaniu stałych cen. Jednocześnie są one przygotowane do wykorzystania po przeprowadzeniu żmudnych zabiegów eliminujących z prezentowanych szeregów – wpływ sezonowości.

Zamiar wykorzystania obu syntetycznych wskaźników ilościowych do przeprowadzenia zamierzonego badania cyklu koniunkturalnego uzasadniony jest także tym, że każdy z nich odzwierciedla procesy reprodukcji społecznej od innej strony. Dzięki temu możliwe jest uzyskanie pełniejszego obrazu tej gospodarki tzn. zarówno w ujęciu podażowym, jak i popytowym.

Z ogólnie znanych mtod wyodrębniania i analizy współczesnego cyklu koniunkturalnego (na podstawie ilościowych szeregów czasowych), takich jak: cykle odchyleń, cykle kroczące, cykle odniesienia, cykle wyodrębniane na podstawie pewnych agregatów, cykle oparte o wielkości realne (fizyczne) czy cykle wyodrębniane na podstawie różnic między wielkościami faktycznymi a potencjalnymi itp., do realizacji zamierzonego zadania badawczego wybrano tę, co do której jest najmniej zastrzeżeń i wątpliwości.

W badaniu przebiegu cyklu koniunkturalnego we Włoszech w latach 1966–1985 wykorzystano procedurę postępowania na podstawie której otrzymano tzw. cykle odchyleń. Cykle odchyleń (deviation cycles) uzyskuje się poprzez porównanie wielkości empirycznych, obserwowanych w rzeczywistości gospodarczej z wielkościami oszacowanymi tzw. normalnego tempa zmian działalności gospodarczej (normal rate)[19]. Nor-

z tym użycie wskaźnika produktu narodowego brutto w ujęciu realnym (w cenach stałych) bądź nominalnym (w cenach bieżących) powinno zależeć od założonych potrzeb i przedsięwzięć badawczych danej analizy koniunkturalnej.

[19] Por. I. Mintz, Dating American Growth ..., art. cit., s. 45.

malne tempo zmian określa się poprzez wartość linii trendu oszacowanego dla szeregu wielkości empirycznych. Wspomniane cykle odchyleń zostają wyznaczone za pomocą ilorazów między wartościami empirycznymi (Y) szeregu czasowego a wartościami oszacowanego trendu (Y'). W warunkach, gdy tempo wzrostu wartości empirycznych jest większe od tempa wzrostu wartości oszacowanych, wtedy wzrost jest uznawany jako relatywnie wysoki. W sytuacji, gdy stopa wzrostu wartości empirycznych jest niższa od stopy wzrostu wartości oszacowanych, wówczas wzrost ten traktowany jest jako niski[20].

Należy podkreślić, że wybór funkcji trendu został dokonany z dużą ostrożnością i przeprowadzony po wstępnej analizie graficznej rzeczywistych wskaźników kwartalnych, oczyszczonych z wpływu zjawisk sezonowych, pozwalających na określenie rozmaitych, możliwych postaci trendu.
Decydującym argumentem, przemawiającym za wytypowaniem odpowiedniej funkcji trendu, były najniższe wartości błędu oszacowania[21]. Po dokonaniu wyboru funkcji trendu obliczone zostały względne wskaźniki odchyleń od trendu w sposób wyżej zaprezentowany.

Poza wszystkimi, dotąd omówionymi problemami związanymi z realizacją postawionego zadania badwczego, tzn. doborem wskaźników w miarę adekwatnie oddających przebieg wahań koniunkturalnych i wyborem metody statystycznej identyfikacji współczesnego cyklu koniunkturalnego istotnym zagadnieniem metodologicznym jest także sformułowanie zasad wyznaczania punktów zwrotnych koniunktury gospodarczej. W niniejszym opracowaniu przyjęto reguły wyodrębniania dolnych i górnych punktów zwrotnych opracowane i wykorzystywane powszechnie w instytucjach zajmujących się badaniem koniunktury gospodarczej[22] w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych.

---

[20] Procedura wyodrębniania cykli odchyleń, jak można to spostrzec prowadzi do określania wysokich i niskich faz cyklu koniunkturalnego, w zależności od przyjętej linii trendu, a także od stopnia dopasowania wartości trendu do wartości empirycznych. Każda zmiana linii trendu będzie zatem wywoływała zmiany w wyznaczonych fazach cyklu koniunkturalnego. Z tych względów dobór odpowiedniej funkcji matematycznej musi być poprzedzony sumienną analizą. Por. K. Stock, Verfahren zur statistischen Analyse zyklischen Schwankungen. IFO–Schnelldienst, N° 35–36, 1976, s. 77–78; R. Barczyk, Morfologiczne przemiany współczesnego cyklu koniunkturalnego na przykładzie gospodarki USA. W: Studia nad strukturą współczesnej gospodarki kapitalistycznej. Zeszyty Naukowe AE Poznań, Seria I. Poznań 1986, s. 26.

[21] Winny one być ponadto mniejsze od błędów standartowych.

[22] Por. W. Przybylska–Kapuścińska, Analiza porównawcza cyklu koniunkturalnego Francji i Włoch. W: Zagadnienia koniunktury gospodarczej. Zeszyty Naukowe AE Poznań, seria I, Poznań 1988, s. 59–60; najważniejszą pracą z problematyki określania punktów zwrotnych była praca A.F. Burns, W.C. Mitchell, Measuring of Business Cycles. Studies in Business Cycles, N° 2, NBER, New York 1946, roz-

V. Historycznie młodszą grupą wskaźników stosowanych w badaniach aktywności gospodarczej są wskaźniki jakościowe. Stanowią one niejako dopełnienie[23] informacji zawartych we wcześniej przedstawionych wskaźnikach ilościowych. Jak już wspomniano, powstają one za pomocą testów koniunkturalnych prowadzonych w wybranej próbce przedsiębiorstw danego kraju. Test koniunkturalny jest to rodzaj ankiety, w której wytypowani przedsiębiorcy różnych dziedzin działalności gospodarczej wypowiadają się na temat swoich subiektywnych odczuć dotyczących aktualnej i przyszłej sytuacji ogólnogospodarczej oraz swego przedsiębiorstwa. Test koniunkturalny jest po prostu badaniem opinii społecznej na temat stanu aktywności gospodarczej kraju[24] widzianej przez pryzmat pojedynczego podmiotu gospodarującego.

Jakościowe wskaźniki badania koniunktury gospodarczej powstają dzięki agregacji niemierzalnych informacji dostarczonych przez podmioty gospodarcze za pośrednictwem ankiet wysyłanych przedsiębiorstwom w ramach testu koniunkturalnego. Ze względu na dużą częstotliwość rozsyłania ankiet uzyskuje się w miarę ciągły obraz sytuacji koniunkturalnej[25].

U źródeł powstania metody jakościowych wskaźników koniunktury gospodarczej legły poglądy tzw. nurtu pschologicznego w ujmowaniu zjawisk cyklicznych, którego najwybitniejszym reprezentantem był J.M. Keynes. W myśl tych poglądów decyzje podejmowane przez jednostki są uwarunkowane przyczynami natury subiektywnej. Fale pesymizmu i optymizmu ogarniające podmioty gospodarcze, mają wpływ na zachowanie się tych podmiotów niezależnie od oddziaływających na nie przyczyn obiektywnych[26]. Powyższe subiektywne odczucia mogą niekiedy okazać się znacznie silniejsze od motywów obiektywnych i będą determinowały w istotny sposób decyzje gospodarcze. Z tych to względów, tak ważne jest rozpoznawanie za pośrednictwem testów koniunkturalnych – nastrojów, oczekiwań i przekonań reprezentowanych przez różne podmioty gospodarcze dotyczących okresu bieżącego i przyszłego. Znajomość tych subiektywnych zachowań czy reakcji indywidualnych przedsiębiorców jest doskonałą okazją do budowania wskaźników, które wyprzedzałyby lub zapowiadałyby zmiany w sytuacji koniunkturalnej danego kraju.

Jakościowe wskaźniki badania koniunktury uzyskane drogą testu koniunkturalnego, po agregacji udzielonych odpowiedzi, nie precyzują żadnych konkretnych wielkości liczbowych, lecz określają jedynie, wskazują na kierunki zmian analizowanych

---

[23] Przez dopełniające znaczenie wskaźników jakościowych nie należy rozumieć, iż są one drugorzędne. Spełniają one bowiem podstawową rolę przy opracowywaniu prognoz gospodarczych. Por. Koniunktura gospodarcza ..., op.cit., s. 400, 411–414.

[24] Ibidem, s. 400–411.

[25] Częstotliwość wysyłania ankiet jest różna, zależna głównie od branży, w której działa przedsiębiorstwo.

[26] Por. J.M. Keynes, Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza. Warszawa 1956, s. 140–146.

aspektów życia gospodarczego w trzech jego wariantach: wzrostu, spadku bądź braku zmian. Mogą one również prezentować procentowy udział ocen sytuacji gospodarczej kraju widzianej przez jednostki biorące udział w ankiecie, a oceniające ją również w trzech wariantach: dobra, zła, zadawalająca.

Podobnie, jak scharakteryzowane uprzednio wskaźniki ilościowe, jakościowe wskaźniki koniunktury posiadają swe wady i zalety. Podstawowym ich mankamentem jest relatywnie wysoki koszt ich uzyskiwania[27], chociaż w ogólnym rozrachunku trafniejsze prognozy sytuacji gospodarczej przeciwdziałają nieprzewidzianym stratom w gospodarce, gdyby tych prognoz nie było. Inne podnoszone zastrzeżenia wobec jakościowych wskaźników koniunktury dotyczą nie tyle samych wskaźników, ile odnoszą się do konstrukcji samej ankiety, zawartych w niej pytań, sposobu ich formułowania, a także do stopnia szczerości udzielanych odpowiedzi[28].

Wśród zalet wskaźników jakościowych można wymienić następujące: krótki czas potrzebny do ich określenia, umożliwiający szybkie przygotowanie prognozy koniunkturalnej, regularność rozprowadzania testu koniunkturalnego wpływająca na systematyczność i rytmiczność śledzenia wahań aktywności gospodarczej, brak kwantyfikacji określanych zjawisk przełamujący obawy respondentów zdradzenia ich tajemnic zawodowych, ogromna łatwość agregowania odpowiedzi w celu budowy wskaźników jakościowych, uzyskanie wiedzy na tematy normalne w statystykach niedostępne, a dotyczące oczekiwań, planów i zachowań podmiotów gospodarczych, duża trafność ich przewidywań. Z tych – wyżej wskazanych względów rośnie znaczenie, zainteresowanie i coraz powszechniejsze stosowanie wskaźników jakościowych w badaniach koniunktury gospodarczej i opracowywaniu przewidywań gospodarczych.

Dla celów identyfikacji cyklu koniunkturalnego w gospodarce włoskiej w analizowanym okresie zostaną wykorzystane jakościowe wskaźniki koniunktury gospodarczej opracowane na podstawie testów koniunkturalnych rozprowadzanych przez wspomniany już uprzednio Narodowy Instytut Badań Koniunktury (ISCO) w Rzymie. Jest to instytucja, która prowadzi badania koniunktury dotyczące gospodarki włoskiej od lat sześćdziesiątych (1962 rok)[29].

Test koniunkturalny rozsyłany przez ISCO zawiera informacje otrzymywane z przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego i wydobywczego. Jakościowe wskaźniki ko-

---

[27] Związane jest to zarówno z ciągłymi kosztami wysyłanych do respondentów ankiet, a także kosztami opracowywania tych ankiet. Potrzeba w tym celu zarówno wysoko kwalifikowanej kadry badwczej, jak i niezbędną do przetworzenia aparaturę komputerową.

[28] W tym ostatnim względzie należy przytoczyć zastrzeżenia samych respondentów, że niekiedy ich szczerość w odpowiedziach była wykorzystywana następnie przez władze w celu podjęcia bardzo niekorzystnych dla przedsiębiorstw decyzji; por. J.J. Granelle, Fluctuations ..., op.cit., s. 221.

[29] Prowadzi on także badania wybranych zagadnień dotyczących gospodarki kapitalistycznej w ujęciu przedmiotowym lub przestrzennym.

niunktury gospodarczej powstają po opracowaniu odpowiedzi otrzymanych od około 6 tysięcy przedsiębiorstw[30]. Ankiety testu koniunkturalnego są wysyłane około 25 dnia miesiąca t – 1, a dobrowolne odpowiedzi na nie oczekiwane są do 10 dnia miesiąca t + 1. W ankietach comiesięcznych zawarte są pytania o charakterze jakościowym dotyczące następujących zagadnień:

– ex post w zakresie popytu, zamówień, zapasów produktów finalnych oraz produkcji,

– ex ante w zakresie popytu, zamówień, produkcji, cen i klimatu generalnego.

Co trzy miesiące rozsyłane są ankiety dotyczące: zdolności produkcyjnych, godzin pracy, stopnia wykorzystania zdolności produkcyjnych, ciągłości produkcji, tzw. wąskich gardeł w procesach produkcji zaopatrzenia w surowce, nowych zamówień i tendencji eksportowych.

Ankieta testu koniunkturalnego ISCO zawiera 11 pytań dotyczących oceny aktualnej sytuacji w przedsiębiorstwie oraz 7 pytań dotyczących przewidywanych zmian w najbliższych 3–4 miesiącach – według opinii podmiotów gospodarczych udzielających odpowiedzi.

W zależności od konkretnych potrzeb analizy koniunkturalnej ankiety testu koniunkturalnego ISCO w Rzymie mogą być uzupełniane dodatkowymi pytaniami. Mogą to być pytania dotyczące następujących problemów:

– poczynania dodatkowych obserwacji i sformułowanie własnych opinii wybiegających poza pytania testu,

– udzielenia odpowiedzi przez przedsiębiorstwa eksportujące na pytania dotyczące sytuacji w tym zakresie (19 pytań),

– wyrażenia stanowiska w zagadnieniach szczególnych, związanych z ogólną sytuacją gospodarczą kraju (10 pytań).

Dla celów identyfikacji cyklu koniunkturalnego w gospodarce włoskiej i określenia jego podstawowych cech morfologicznych wzięto pod uwagę następujące wskaźniki jakościowe, opracowane przez ISCO w Rzymie na podstawie testów koniunkturalnych:

– wskaźnika poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym,

– wskaźnika tendencji zmian produkcji przemysłowej,

– wskaźniki ogólnej tendencji gospodarczej.

Dysponowano nimi w różnych przedziałach czasowych. W stosunku do tendencji zmian produkcji przemysłowej oraz wskaźników poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym szeregi czasowe były opracowywane i dostępne od 1962 r. Natomiast najkrótszym szeregiem czasowym były wskaźniki ogólnej tendencji gospodarczej, ponieważ są określane przez ISCO od 1978 r.

[30] Por. Ankieta przemysłu – założenia metodologiczne, ISCO – Roma 1982.

Wszystkie wspomniane mierniki, które zostały użyte do realizacji zamierzonego zadania badawczego były dostępne w przedziałach kwartalnych[31]. Wykorzystanie w niniejszej analizie trzech wskaźników jakościowych zostało podyktowane pragnieniem zilustrowania przy ich pomocy strony popytowej i podażowej prezentowanych zagadnień i skonfrontowania ich w tym samym zatem ujęciu, jak przy wskaźnikach ilościowych koniunktury w gospodarce włoskiej. Użyte do analizy koniunktury we Włoszech wskaźniki jakościowe zostały uprzednio poddane procedurze eliminującej wahania sezonowe i przypadkowe[32].

VI. W celu identyfikacji wahań aktywności gospodarczej we Włoszech oraz przeprowadzenia analizy porównawczej cykli koniunkturalnych, jak już wspomniano, wykorzystano dwa szeregi wskaźników ilościowych i trzy szeregi wskaźników jakościowych. Porównano otrzymane cechy zewnętrzne cykli koniunkturalnych, przy zastosowaniu obu rodzajów wskaźników, tzn. czas trwania, długość faz wzrostowych i spadkowych, ich amplituda wahań oraz intensywność poszczególnych cykli. W tabeli 1 przedstawiono uzyskane wyniki przeprowadzonej analizy.

Przed przystąpieniem wszakże do skomentowania otrzymanych rezultatów analizy porównawczej poszczególnych cykli koniunkturalnych i ich cech morfologicznych – należałoby zwrócić uwagę na generalne prawidłowości zaobserwowane we wspomnianych szeregach danych empirycznych.

Większą amplitudą wahań wśród wskaźników ilościowych charakteryzował się indeks produkcji przemysłowej[33]. Z kolei wśród wskaźników jakościowych największą rozpiętość wahań wykazał indeks poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym[34].Ponadto porównanie okresów, w których wystąpiły wielkości maksymalne obu grup wskaźników prowadzi do stwierdzenia, że występuje między nimi zbieżność. Wszystkie zarejestrowały swe najwyższe pułapy w 1973 roku[35].

---

[31] Bardziej precyzyjna analiza byłaby w przypadku, gdyby dysponowano danymi miesięcznymi zarówno dla wskaźników ilościowych, jak i jakościowych. Wykorzystanie danych empirycznych w przedziałach miesięcznych pozwoliłoby na dokładne ustalenie okresów opóźnień wskaźników ilościowych ex post wobec wskaźników jakościowych ex ante.

[32] Przyjmuje się tu założenie metodologiczne, że w szeregach czasowych wskaźników jakościowych nie ma zawartych wahań długookresowych czyli trendu. Nie ma więc potrzeby przeprowadzenia procedury wyznaczania tendencji rozwojowych badanych zjawisk ekonomicznych.

[33] Wyniósł on 114,72 w III kwartale 1973 roku i 86,27 w I kwartale 1960 roku.

[34] Wspomniana rozpiętość wynosi w wielkościach absolutnych 92,3 punktu (+ 22,7 w III kwartale 1969, – 69,6 w II kwartale 1975).

[35] Nie była to zatem idealna zbieżność, gdyż punkty maksymalne poszczególnych wskaźników wystąpiły w różnych kwartałach 1973 roku. Wyjątkiem od tej prawidłowości jest indeks ogólnej tendencji gospodarczej, dla którego dysponowano szeregiem czasowym od 1978 r. Ponadto należy dodać, że w przypadku porównania okresów występowania wielkości minimalnych nie można stwierdzić żadnej prawidłowości.

Tabela 1. Wyodrębnienie cykli koniunkturalnych na podstawie ilościowych i jakościowych wskaźników koniunktury w gospodarce Włoch w latach 1960–1985

Wskaźniki wahań cyklicznych	Cechy morfologiczne cyklu	Fazy cykli koniunkturalnych										
		faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa	faza spadkowa	faza wzrostowa
Indeks dynamiki produkcji przemysłowej (1980 = 100)	A	I 60 – IV 63	I 64 – III 64	IV 64 – I 70	II 70 – III 71	IV 71 – III 73	IV 73 – III 75	IV 75 – IV 76	I 77 – I 78	II 78 – I 80	II 80 – III 83	III 83 –
	B	16	3	22	6	8	8	5	5	8	13	10
	C	+12	–6,0	+17	–5,3	+13	–20,1	+11,0	–9,3	+11,2	–20,5	.
	D	+6,0		+11,7		–7,1		+1,7		–9,3		
Indeks produktu narodowego brutto (ceny stałe 1970 = 100)	A	I 60 – I 64	II 64 – IV 64	I 65 – III 70	IV 70 – III 72	IV 72 – IV 73	I 74 – III 75	IV 75 – IV 76	I 77 – IV 77	I 78 – I 80	II 80 – II 83	III 83 –
	B	17	3	23	8	5	7	5	4	9	13	10
	C	+3,3	–2,8	+11,9	–2,6	+5,3	–9,7	+3,7	–3,6	+6,2	–8,9	.
	D	+0,5		+9,3		–4,4		+0,1		–2,7		
Indeks poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym	A	.	II 62 – I 65	II 65 – III 69	IV 69 – III 71	IV 71 – IV 73	I 74 – II 75	III 75 – III 76	IV 76 – IV 77	I 78 – IV 79	I 80 – I 83	II 83 –
	B	.	12	18	8	9	6	5	5	8	13	11
	C	.	–65,4	+66,5	–54,7	+19,7	–79	+47,7	–28,6	+45,9	–55,9	.
	D	.		+11,8		–59,3		+19,1		–10,0		
Indeks tendencji zmian produkcji przemysłowej (w przemyśle przetwórczym)	A	.	II 62 – I 65	II 65 – IV 69	I 70 – II 71	III 71 – II 73	III 73 – IV 74	I 75 – III 76	IV 76 – III 77	IV 77 – III 79	IV 79 – IV 82	I 83 –
	B	.	12	19	6	8	6	7	4	8	13	12
	C	.	–51,6	+34,2	–37,7	+37,1	–54,7	+34,5	–17,3	+33,2	–29,2	.
	D	.		–3,5		–17,6		+17,2		+4,0		
Indeks ogólnej[a] tendencji gospodarczej	A	I 78 – IV 78	I 79 – I 81	II 81 – II 82	III 82 – IV 82	I 83 – IV 84	I 85 –					
	B	4	9	5	2	8	4					
	C	+29,1	–39,3	+20,4	–6,6	+46,5	.					
	D	–10,2		+13,8								

Ź r ó d ł o: obliczenia własne na podstawie danych ISCO, Roma.

a – dysponowano danymi od 1978 r.

. – brak danych

A – czas trwania faz, B – długość faz (w kwartałach),
C – amplituda faz, D – intensywność cyklu

Na podstawie danych zaprezentowanych w tabeli 1 można stwierdzić, że kształtowanie się zarówno wskaźników ilościowych, jak i jakościowych pozwoliło na wyodrębnienie 11 faz cykli koniunkturalnych w gospodarce włoskiej. Wystąpiło w niej 6 faz wzrostowych i 5 faz spadkowych[36]. Analizując długość poszczególnych cykli koniunkturalnych należy zauważyć następujące prawidłowości:

– cykle koniunkturalne wodrębnione na podstawie wskaźników ilościowych generalnie są do siebie zbliżone,

– cykle koniunkturalne wyodrębnione na podstawie wskaźników jakościowych wykazują jeszcze większy stopień zbieżności niż ich poprzednicy,

– cykle koniunkturalne wyznaczone za pomocą obu grup indeksów są generalnie dłuższe w początkach okresu badanego; w latach siedemdziesiątych ulegają skróceniu[37], a w latach osiemdziesiątych znowu się wydłużają,

– w przypadku dwóch ostatnich wyodrębnionych cykli koniunkturalnych (lata 1975–1983) występują duże podobieństwo pod względem długości tych cykli określonych za pomocą ilościowych i jakościowych wskaźników koniunktury gospodarczej,

– ponadto w wyżej wspomnianych cyklach (lata 1975–1983) występuje doskonała zbieżność dotycząca długości cykli wyznaczonych za pomocą ilościowego i jakościowego wskaźnika produkcji przemysłowej.

Jeśli chodzi o pozostałe cechy zewnętrzne, opisujące przebieg cyklu koniunkturalnego można zauważyć wiele różnic pomiędzy nimi w cyklach wyodrębnionych za pomocą indeksów ilościowych i jakościowych. Wspomniane różnice dotyczą przede wszystkim występowania punktów zwrotnych koniunktury (górnych i dolnych) w gospodarce włoskiej, amplitudy faz poszczególnych faz oraz intensywności cyklu.

Analizując punkty zwrotne koniunktury gospodarczej we Włoszech w rozpatrywanym okresie, stwierdzić można następujące zależności:

– w obu wskaźnikach ilościowych – produkcji przemysłowej i produkcie narodowym brutto momenty zwrotne w sytuacji gospodarczej w dużym stopniu się pokrywają; na 21 wyodrębnionych górnych i dolnych punktów zwrotnych – w dziewięciu przypadkach przypadają one w tym samym kwartale, natomiast w sześciu – są przesunięte o 1 kwartał,

– w dwóch wskaźnikach jakościowych – poziomie łącznych zamówień i zmianach tendencji produkcji przemysłowej w przemyśle przetwórczym, na 19 wyróżnionych momentów zwrotnych pokrywają się one w pięciu przypadkach, natomiast w dziewięciu – są opóźnione o 1 kwartał; można zatem zauważyć, że charakteryzują się one nie-

[36] W przypadku wskaźników jakościowych z uwagi na krótsze szeregi czasowe wyodrębniono 5 faz spadkowych i 5 faz wzrostowych. Dla wskaźnika ogólnej tendencji gospodarczej wyodrębniono 3 fazy wzrostowe i 3 fazy spadkowe.

[37] Długość cyklu wahała się między 9 a 16 kwartałów w odniesieniu do obu grup indeksów, wobec 19 a 31 kwartałów w latach wcześniejszych.

co mniejszym podobieństwem punktów zwrotnych niż wskaźniki ilościowe; wynika to z faktu, że różny jest poziom wrażliwości na procesy dokonujące się w gospodarce; indeks poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym jest generalnie w swych punktach zwrotnych opóźniony wobec indeksu tendencji zmian w produkcji przemysłowej (w przemyśle przetwórczym);

– porównując punkty zwrotne obu grup wskaźników (ilościowych i jakościowych), można stwierdzić, że punkty zwrotne koniunktury gospodarczej wyznaczone we wskaźnikach jakościowych zasadniczo mają charakter wyprzedzający w stosunku do wskaźników ilościowych; indeks tendencji zmian produkcji przemysłowej zapowiada wcześniej faktyczne zmiany w indeksie produkcji przemysłowej; podobnie dzieje się, gdy porównać wyprzedzające znaczenie punktów zwrotnych wyznaczonych w indeksie poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym wobec indeksu produktu narodowego brutto;

– najbardziej wyprzedzający charakter wobec zmian w przebiegu koniunktury i jej punktów zwrotnych ma indeks ogólnej tendencji gospodarczej.

Kolejną cechą morfologiczną charakteryzują przebieg cyklu koniunkturalnego jest długość poszczególnych faz mierzona ilością kwartałów. Generalnie można stwierdzić, że fazy wzrostowe koniunktury gospodarczej wyodrębnione na podstawie ilościowych i jakościowych wskaźników, są dłuższe od faz spadkowych. W początkach prowadzonej analizy fazy wzrostu były dłuższe, liczyły bowiem od 16 do 20 kwartałów. W latach siedemdziesiątych fazy wzrostu stały się krótsze (wyodrębniane zarówno w jednej, jak i drugiej grupie wskaźników) zrównując się niekiedy z długością faz spadkowych. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, w ostatnim z wyodrębnionych cykli nastąpiło odwrócenie sytuacji, gdyż faza spadkowa stała się dłuższa we wszystkich analizowanych szeregach[38].

Trzecią podstawową cechą, opisującą przebieg cykli koniunkturalnych jest amplituda wahań każdej z faz analizowanych cykli w gospodarce włoskiej[39]. Porównując amplitudy wahań poszczególnych faz cykli koniunkturalnych, można na podstawie tabeli 1 sformułować następujące stwierdzenia:

– w odniesieniu do obu analizowanych indeksów ilościowych zasadniczo większą amplitudą wahań charakteryzowały się fazy wzrostowe, tylko w dwóch cyklach większą amplitudę miała faza spadkowa (lata 1973–75 i 1980–83); ponadto wskaźnik produktu narodowego brutto miał mniejszą amplitudę wahań zarówno faz wzrostowych i faz spadkowych niż wskaźnik produkcji przemysłowej brutto;

– biorąc pod uwagę wskaźniki jakościowe koniunktury gospodarczej, można stwierdzić, że w trzech analizowanych szeregach nie da się określić, która z faz (wzrostowa

[38] Miało to miejsce również w krótkim szeregu indeksów ogólnej tendencji gospodarczej.

[39] Amplituda każdej fazy jest miarą służącą określeniu siły tendencji wzrostowych lub spadkowych zarówno w okresach ekspansji jak i recesji gospodarczej.

czy spadkowa) miała większą amplitudę; w pięciu przypadkach wyższa była amplituda fazy wzrostowej i w pięciu przypadkach wyższa była amplituda fazy spadkowej; ponadto indeks poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym charakteryzował się wśród wskaźników jakościowych, najwyższą amplitudą wahań zarówno faz wzrostowych, jak i spadkowych[40];

– porównując z sobą amplitudy wahań poszczególnych faz otrzymano w obu grupach wskaźników (ilościowych i jakościowych), widać wyraźnie, że wyższą amplitudę wahań zarówno faz wzrostowych, jak i faz spadkowych charakteryzowały się cykle wyodrębnione na podstawie indeksów jakościowych.

Ostatnią cechą zewnętrzną określają cykl koniunkturalny pod względem jego budowy jest intensywność cyklu[41]. W określonych, na podstawie przeprowadzonej analizy, cyklach koniunkturalnych w gospodarce włoskiej, intensywność ich była różnorodna:

– w cyklach wyznaczonych za pośrednictwem wskaźników ilościowych wyższą intensywnością charakteryzowały się cykle wyodrębnione na podstawie indeksu produkcji przemysłowej; poza tym cykle określone na podstawie indeksów produkcji przemysłowej i produktu narodowego brutto wykazywały zbieżność charakteru intensywności[42]; przeważały cykle o dodatniej intensywności,

– w cyklach koniunkturalnych opartych o wskaźniki jakościowe – większa intensywność występowała w cyklach wyodrębnionych za pomocą indeksu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym; jeśli chodzi o charakter intensywności, to jest on zbieżny tylko w cyklach lat siedemdziesiątych[43]; w pozostałych cyklach charakter tej intensywności jest różny w badanych wskaźnikach jakościowych,

– porównując ze sobą intensywność cykli wyznaczonych za pomocą obu grup wskaźników (ilościowych i jakościowych), można stwierdzić, że wyższą intensywnością charakteryzowały się cykle oparte na wskaźnikach jakościowych niż ilościowych (w przeważającej liczbie przypadków).

---

[40] Wyjątkiem były tu lata 1971–75, gdy wyższą amplitudę fazy wzrostowej miał indeks tendencji zmian w produkcji przemysłowej.

[41] Intensywność cyklu służy do szacowania przyspieszenia lub zwolnienia dynamiki wzrostu gospodarczego. Cykl jest bardziej intensywny, gdy rozproszenie danych empirycznych wokół oszacowanej linii trendu jest większe. Koniunktura gospodarcza ..., op.cit., s. 52.

[42] Występowała dodatnia lub ujemna intensywność cykli. Cykle o dodatniej intensywności oznaczają sytuację, w której dynamika wzrostu zjawiska dominuje nad dynamiką jego spadku. Cykl ma ujemną intensywność, gdy dynamika spadku zjawiska przeważa nad dynamiką jego wzrostu.

[43] Intensywność cyklu lat 1971–75 wyodrębnionego w obu szeregach wskaźników jakościowych jest ujemna, a w cyklu 1975–1978 – jest dodatnia.

VII. Przeprowadzona na podstawie danych empirycznych identyfikacja cyklu we Włoszech za pomocą ilościowych i jakościowych wskaźników koniunktury gospodarczej unaoczniła w osiągniętych rezultatach analizy, że wahania aktywności gosodarczej są zjawiskiem bardzo zróżnicowanym i bogatym w swej istocie, jak i w jego przejawach zewnętrznych. Dlatego też dogłębne poznanie procesów krótko- i średniookresowych fluktuacji gosopdarki musi być prowadzone z rozmaitych płaszczyzn i punktów widzenia. Jednocześnie ze względu na złożoność zjawiska, jakim jest współczesny cykl koniunkturalny, koniecznie trzeba, choć jest to niewątpliwie kosztowne, prowadzić analizę zjawisk cyklicznych rozmaitymi, dostępnymi metodami badawczymi. Tylko w ten sposób można w miarę obiektywnie zbliżyć działania praktyki gospodarczej, polityki antycyklicznej do wymogów żywiołowo rozwijającej się gospodarki kapitalistycznej. Jak na razie tylko szeroki wachlarz metod badania koniunktury ex post i ex ante pozwala na lepsze poznanie rzeczywistości gospodarczej i skuteczniejsze na nią oddziaływanie.

W przeprowadzonej analizie wykazano, że zastosowanie do celów badania koniunktury gospodarczej różnych wskaźników – tak ilościowych, jak i jakościowych daje pełniejszy obraz zjawisk cyklicznych. Fragmentaryczność informacji zawarta w różnych wskaźnikach ilościowych i jakościowych obniża ich znaczenie poznawcze, natomiast zestawienie i porównanie ich ze sobą prowadzi do uzupełnienia wiedzy i sformułowania pełniejszych wniosków.

Jak wynika z przeprowadzonej powyżej analizy – wskaźniki ilościowe i jakościowe charakteryzują się różnym stopniem elastyczności, różną wrażliwością na zmiany w sytuacji gospodarczej. Z tych też powodów cykle koniunkturalne wyodrębnione przy ich pomocy nie zawsze jednakowo odzwierciedlają przebieg wahań aktywności gospodarczej.

Cykle wyodrębnione w gospodarce włoskiej przy użyciu wskaźników jakościowych w swych punktach zwrotnych zapowiadały zmiany, które miały dopiero się dokonać w gospodarce. Były niejako zwiastunami nowo kształtujących się warunków gospodarczych w okresach krótkich i średnich. Wśród wykorzystanych w badaniu cykli koniunkturalnych we Włoszech – indeksów jakościowych – największą wrażliwość wykazał wskaźnik ogólnej tendencji gospodarczej, choć jest on stosowany we Włoszech jako miernik zmian stosunkowo krótko – bo od 1978 r. Następnie w hierarchii czułości na wahania aktywności gospodarczej we Włoszech należy wymienić – wyprzedzający wobec faktycznej produkcji w przemyśle przetwórczym i (produktu) narodowego – charakter jakościowego wskaźnika poziomu łącznych zamówień w przemyśle przetwórczym. Trzecim, pod względem wrażliwości na zmiany w sytuacji koniunkturalnej, był wskaźnik tendencji zmian w produkcji przemysłowej.

Wyprzedzający charakter indeksów jakościowych oddawać może nieocenione usługi w prognozowaniu koniunktury gospodarczej. Poprawa trafności przewidywań gospodarczych dzięki ich wykorzystaniu doprowadziła do coraz powszechniejszego ich

stosowania zarówno w odniesieniu do badań prowadzonych we Włoszech, jak i w innych krajach. Obecnie wprowadza się we Włoszech nowe, nie stosowane uprzednio jakościowe wskaźniki badania koniunktury gospodarczej, jak np. indeks klimatu koniunkturalnego.

Wiesława Przybylska–Kapuścińska

THE IDENTIFICATION OF A CYCLE ON THE BASIS OF QUANTITATIVE AND QUALITATIVE BUSINESS BAROMETERS (IN THE ITALIAN ECONOMY)

(Summary)

A modern business cycle is a different phenomenon in relation to a classical cycle from before the Second World War. It differs in an external characteristic of its course, as well as in mechanisms forming short– and medium–term fluctuations of an economic activity of a country. The changes in the system of operation of the highly developed capitalist economy – such as the development of state interventionist policy or institutionalization of international economic and political relations – are responsible for the fact that present business cycles are manifested in the form of alternative periods of accelerated and slowed-down growth of economic activity.

The purpose of the present paper is an empirical analysis of morphological features of a modern business cycle, with the Italian economy as an example. The aforementioned analysis of the external features of a cycle, such as: duration, length of phases, amplitude of fluctuations of individual phases and cycle intensity, was performed with the help of quantitative and qualitative business barometers.

In the identification of the course of the cycle in Italy in 1960–1985 the indexes of industrial production and gross national product were used, as well as the purchase order index in processing industry and the index of economic trend. The examinations of a business cycle performed with the help of various barometers make it possible to achieve a more complete picture of economic activity fluctuations. The difference between quantitative and qualitative barometers lies in a disparate degree of receptiveness of business changes. Besides, qualitative barometers forecast changes in an economic situation, therefore they contribute to broadening the knowledge of expected phenomena and, in addition, beneficially influence the quality of business diagnoses and forecasts.

The examination of the course of the business cycle in Italy and its morphological features on the basis of quantitative and qualitative barometers makes it possible to state that the results of those analyses complement each other.